

Anna Kowalczyk

Rola nauczycieli i rodziców w organizacji czasu wolnego dzieci w wieku wczesnoszkolnym

Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce : kwartalnik dla nauczycieli nr 1, 95-113

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Anna Kowalczyk

Rola nauczycieli i rodziców w organizacji czasu wolnego dzieci w wieku wczesnoszkolnym

The Role of Teachers
and Parents in Organization
of Free Time Activities for Students
of Early School Age

Wprowadzenie

Obecnie wiele działań pedagogicznych, psychologicznych oraz społecznych ukierunkowanych jest na organizację czasu wolnego. Niezwykle popularne stają się wszelkie kursy bądź szkoły zarządzania czasem, gdyż ludzie są coraz bardziej świadomi faktu, że „prawdziwy rozwój człowieka dokonuje się w jego czasie wolnym”¹.

Termin czas wolny pojawił się i upowszechnił z chwilą uznania go przez Międzynarodową Konferencję UNESCO w 1957 r². Warto podkreślić, że w starożytnym Rzymie i Grecji przywilej posiadania czasu wolnego należał przede wszystkim do ludzi wolnych i w całości przeznaczony był na odpoczynek. Niewolnicy z powodu nadmiaru pracy nie dysponowali czasem wolnym. Grecy używali określenia *skhole*, w klasycznej łacinie *scholie*, co może oznaczać spokój bądź czynienie czegoś powoli, odpoczynek oraz wytchnienie, ale także zajęcia typowo relaksacyjne, jak

¹ J. Kraszewska, *Czas wolny i bezpieczeństwo dziecka*, „Nauczanie Początkowe” (2008/2009)1, s. 9.

² B. Matyjas, *Czas wolny*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, Warszawa 2003, s. 559.

słuchanie muzyki czy spotkania towarzyskie. W literaturze odnajdujemy także termin *otium*, który w języku łacińskim oznacza wolność od zajęć zawodowych, bezczynność, spokój jak również próżniactwo. Według Arystotelesa czas wolny to ten, w którym odpoczywa organizm znużony pracą³. Ważne jest umiejętne spędzanie czasu wolnego. Umiejętności tej jednak trzeba się nauczyć lub być do tego wychowanym.

Współcześnie czas wolny jest przywilejem wszystkich grup społecznych, ma jednak inny wydźwięk. Czas wolny dziecka w wieku wczesnoszkolnym to ten, który pozostaje mu do własnej dyspozycji po wykonaniu wszystkich obowiązkowych zadań takich jak: czas spędzony w szkole, odrabianie lekcji, obowiązki domowe, ale także wszelkie czynności związana z zaspokojeniem podstawowych potrzeb biologicznych oraz higienicznych.

Ideą czasu wolnego jest regeneracja sił fizycznych i psychicznych oraz wykonywanie czynności według swojego upodobania⁴, często związana z zaspokajaniem własnych zainteresowań. Istotną rolę w organizacji czasu wolnego ma szeroko rozumiana wolność, która umożliwia dziecku dokonanie wyboru odnośnie co do tego, czym chce się zajmować.

Funkcje i formy spędzania czasu wolnego

Analizując zagadnienie czasu wolnego, należy również uwzględnić jego funkcje, które mogą być realizowane na różne sposoby: indywidualnie, grupowo bądź rodzinnie. Można wyodrębnić trzy główne funkcje czasu wolnego:

– odpoczynek i rekreacja⁵ – ukierunkowane na regenerację sił fizycznych i psychicznych. Jest to szczególnie ważne dla dzieci kilkuletnich i nastolatków, gdyż jedynie dziecko wyspane i wypoczęte może w sposób efektywny podjąć działania edukacyjne;

– zabawa i rozrywka – rozumiane nie tylko jako rozwijanie zainteresowań i zdolności, lecz także rozbudzanie potrzeby doskonalenia się i pracy nad sobą. Służy przystosowaniu społecznemu, kształci intelekt oraz inne cechy osobowości;

– spędzanie czasu w różnych grupach rówieśniczych – już dziecko kilkuletnie odczuwa silną potrzebę kontaktów z rówieśnikami. W przypadku dzieci regeneracja sił następuje bardzo szybko i to najczęściej poprzez czynny wypoczynek. Intensywny czas zabawy jest jednocześnie relaksem, a brak takich form spędzania czasu wolnego powoduje u dziecka niezadowolenie a nawet frustrację.

³ B. Jodłowska (red.), *Dziecko w kręgu wychowania*, Kraków 2002, s. 235–241.

⁴ J. Pięta, *Pedagogika czasu wolnego*, Warszawa 2008, s. 11.

⁵ B. Matyjas, *Czas wolny*, dz. cyt., s. 560.

Poszukując form spędzania czasu wolnego, należy odnieść się do funkcji, jakie ten czas spełnia. Rodzaj czynności wykonywanych w czasie wolnym uzależniony jest od wielu czynników, m.in. płci, wieku, wykonywanego zawodu, a także dostępności pewnych form i posiadanych środków finansowych oraz od ilości posiadanego czasu. Zazwyczaj wyznacznikiem sposobu spędzania wolnego czasu są zainteresowania dziecka⁶. Do najczęściej występujących form spędzania czasu wolnego przez dzieci należą m.in.:

- uczestnictwo w kulturze – teatr, kino, koncerty, wystawy itp.;
- uczestnictwo w życiu społecznym rodziny oraz grup rówieśniczych;
- uprawianie sportu – jazda na rowerze, nartach, łyżwach, pływanie itp.;
- zajęcia artystyczne – plastyczne, muzyczne, teatralne;
- czas spędzony z rodzicami – wspólne gry i zabawy, wyjścia, spacery, obowiązki domowe;
- korzystanie z massmediów tj. telewizja, Internet.

Z badań przeprowadzonych na początku lat 90-tych najpopularniejszymi formami spędzania czasu wolnego wśród dzieci i młodzieży były: „oglądanie telewizji, spędzania czasu w kinie, czytanie prasy i książek, spacerowanie i wycieczki, spotkania towarzyskie, uprawianie hobby, spotkania w kawiarni, dyskoteki, odpoczynek, uprawianie sportu, słuchanie radia, oglądanie wideo”⁷.

Dobrze wykorzystany przez dziecko czas wolny przyczynia się do jego wszechstronnego rozwoju. Bogactwo form spędzania czasu wolnego stwarza mu wiele możliwości, dzięki którym poprzez branie udziału w życiu społecznym środowiska, rozwija i kształtuje swoje postawy i charakter. Odpowiednie zorganizowanie i wykorzystanie czasu może wpływać pozytywnie również na samopoczucie dziecka.

Czas wolny dzieci w wieku wczesnoszkolnym

Konwencja o Prawach Dziecka⁸ podkreśla jego prawo do wypoczynku i czasu wolnego, do uczestniczenia w zabawach i zajęciach rekreacyjnych, stosownych do wieku dziecka oraz do nieskrępowanego uczestniczenia w życiu kulturalnym i artystycznym. Konwencja zakłada także, by edukacja przyczyniała się do rozwijania jego osobowości, talentów oraz

⁶ J. Karczevska, *Czas wolny i bezpieczeństwo dziecka*, dz. cyt., s. 9.

⁷ Por. M. Orłowska, *Prawo do lenistwa współczesnego człowieka – wybór czy przymus*, „Auxilium Sociale” (2004)2, s. 189.

⁸ Konwencja o Prawach Dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ z dnia 20 listopada 1989 roku, http://www.unicef.org/magic/resources/CRC_polish_language_version.pdf, 1 (dostęp: 05.01.2015).

zdolności umysłowych i fizycznych w najpełniejszym zakresie. Ponadto prawo to uwzględnia Podstawa Programowa pierwszego etapu kształcenia. Podkreśla ona aktywność muzyczną, plastyczną, teatralną oraz czytelnictwem dziecka. Zwraca również uwagę na istotną rolę zabaw i gier ruchowych, ćwiczeń terenowych oraz pieszych wędrówek.

Ilość czasu wolnego uczniów jest zróżnicowana i zależy m.in. od miejsca zamieszkania, odległości domu od szkoły, obowiązków szkolnych i domowych, a także warunków materialnych i struktury rodziny. Istnieją również pewnego rodzaju kategorie tego czasu. W ciągu tygodnia rozłożony jest on nierównomiernie, a jego znaczna część kumuluje się na końcu tygodnia. Można wyodrębnić *czas wolny codzienny*, czyli ten, który pozostaje dziecku po powrocie ze szkoły, odrobieniu zadania domowego, nauki i wypełnieniu obowiązków domowych. Czas wolny w *końcu tygodnia*, czyli weekend oraz *czas ferii zimowych i wakacji*.

Dziecko w wieku wczesnoszkolnym dysponuje znacznie większą ilością czasu wolnego codziennego niż młodzież czy dorośli. Mimo iż cechą czasu wolnego jest możliwość dysponowania nim według własnej woli, to w przypadku dzieci powinien on być objęty kontrolą ze strony rodziców, szkoły oraz wszelkich placówek wychowania pozaszkolnego.

Czas wolny wpływa na zachowanie równowagi biologicznej organizmu, dlatego można wyróżnić dwa rodzaje wypoczynku:

– czynny, który zakłada aktywność fizyczną. Przykładem mogą być np. gry i zabawy na świeżym powietrzu, spacer, zajęcia ruchowe, uprawianie sportu;

– bierny, polegający na beczynności, np. leżeniu, spaniu, siedzeniu. Tego typu wypoczynek jest ważny po dużym wysiłku, jednak nie może trwać dłużej. Naturalną, konieczną formą wypoczynku biernego jest sen, który dokonuje procesu odnowy w układzie nerwowym.

Współcześnie, zarówno dzieci jak i dorośli, narażeni są na ciągły pośpiech i zmęczenie. Jednocześnie dzieci w młodszym wieku szkolnym znajdują się w szczególnej sytuacji, gdy przy stosunkowo dużym wymiarze czasu wolnego ujawnia się często brak konstruktywnych sposobów jego wypełniania. W celu zapobiegania nieodpowiedniemu wykorzystaniu tegoż czasu, należy go dobrze zaplanować. Właściwe jego wykorzystanie daje dziecku możliwość rozwoju intelektualnego, fizycznego oraz psychiczno-emocjonalnego. Dziecko aktywnie i twórczo spędzające czas wolny od obowiązków szkolnych i domowych uczy się samodzielności, zdobywa nowe doświadczenia i nabywa zdolności organizowania swego czasu nie tylko w dzieciństwie, ale także w życiu dorosłym.

98 Zmieniające się warunki otaczającej nas rzeczywistości: globalizacja informacji, nasilenie niekorzystnych zjawisk psychospołecznych, tech-

nologii cyfrowe, nowe metody pracy w systemie kształcenia, dewaluacja statusu zawodu nauczycielskiego, a także nowa polityka oświatowa państwa stawiają współczesnego nauczyciela przed wieloma nowymi zadaniami. Jego rola nie ogranicza się jedynie do uczenia i przekazywania jakiejś wiedzy. Postrzegana jest już nie tylko jako rola dydaktyka, ale także wychowawcy i opiekuna, przewodnika i doradcy, uogólniając – menadżera w edukacji. Niejednokrotnie to pedagog jest pierwszą osobą, która dostrzega pozytywne i negatywne zmiany w osobowości ucznia. Jest świadkiem jego sukcesów i porażek oraz towarzyszem drogi ku dorosłości.

Pedagodzy powinni więc podejmować trud pełnienia roli inspiratorów również w odniesieniu do organizacji czasu wolnego, stale diagnozujących możliwości i potrzeby uczniów, jak i społeczne wymagania. Rola nauczycieli jako organizatorów czasu wolnego jest dość duża, gdyż dziecko ma zbyt mały zasób doświadczeń, co często uniemożliwia mu właściwe ocenienie tego, co jest korzystne dla jego prawidłowego rozwoju, a co bezwartościowe lub szkodliwe. Doradcza obecność rodziny i szkoły jest niezwykle istotna i polega nie tylko na aktywnym uczestnictwie w spędzaniu czasu wolnego z dziećmi, ale także na zapobieganiu sytuacjom zagrażającym życiu, zdrowiu i właściwemu funkcjonowaniu wychowanka. Niepokojące jest, iż w codzienności uczniów wczesnoszkolnych obserwuje się zjawisko zabijania czasu, najprościej określane po prostu jako nuda, która jest wypełniona nic nieznaczącymi w sensie rozwojowym, a niekiedy szkodliwymi zajęciami. Niewłaściwe spędzanie czasu wolnego może wręcz prowadzić do sytuacji niebezpiecznych dla dziecka, przyczyniać się do jego udziału w przestępczości, a nawet związaniu ucznia z tego typu grupami, klikami czy gangami. Nadmiar wolnego czasu i nieumiejętność jego zagospodarowania mogą doprowadzić do zachowań dewiacyjnych dzieci i młodzieży oraz wpływać destrukcyjnie. Stąd poprzez realizację atrakcyjnych propozycji rodzina i szkoła powinna przygotowywać dzieci do unikania zagrożeń, kształtować umiejętność bezpiecznego korzystania z czasu wolnego, odkrywać i rozwijać zainteresowania uczniów oraz budować poczucie ich własnej wartości.

Organizacja czasu wolnego przez szkołę i rodzinę

Zadaniem szkolnictwa jest przygotowanie obywatela do zmieniającego się świata, wyposażenie go w potrzebny potencjał – wiedzę i umiejętności. Celem pracy nauczyciela, w tym nauczyciela wczesnej edukacji, jest rozwój prawego człowieka, wrażliwego na dobro i piękno, czującego zagrożenia ludzkości i świata, troszczącego się o własny, prawidłowy rozwój. Głównym wymaganiem, które spoczywa na nauczycielu, jest dbanie o to, by uczeń mógł się rozwijać i funkcjonować jako niezależny pod-

miot. W kształceniu umiejętności pełnego korzystania z czasu wolnego potrzebne jest planowe oddziaływanie wychowawcze od najwcześniejszych lat. Działalność szkoły skupia się na organizowaniu różnego rodzaju imprez, udostępnianiu biblioteki, czytelni, świetlicy szkolnej, sali gimnastycznej oraz pracy w kołach zainteresowań. Szkoła, która potrafi skutecznie zaszczerpić swym wychowankom zamiłowanie do różnych dziedzin wiedzy, może stać się placówką dobrze wychowującą do wolnego czasu.

Zajęcia pozalekcyjne nie mogą stanowić wydłużenia zajęć dydaktycznych realizowanych przez nauczyciela w ramach konkretnego przedmiotu i powinny być prowadzone przez dobrze do tego przygotowanych merytorycznie i metodycznie nauczycieli i instruktorów. Muszą oni posiadać właściwe do prowadzonych zajęć kompetencje – nie tylko merytoryczne i pedagogiczne, lecz także odpowiednie predyspozycje osobowościowe sprzyjające nawiązywaniu właściwego kontaktu emocjonalnego z wychowankiem. Szkoła, która włącza się bezpośrednio w większość sfer życia młodego człowieka, może świadomie organizować proces wychowania, szanując indywidualizację i podmiotowość ucznia, a także uwzględniając fakt, że koordynacja pracy szkoły i placówek wychowania pozaszkolnego jest niezbędna w kształtowaniu postaw, zachowań i intelektu młodych ludzi.

Oprócz wychowania, które odbywa się w ramach programu szkolnego, dużą rolę odgrywa system wychowania równoległego. Według Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu⁹ z 7 marca 2005 r. do placówek wychowania pozaszkolnego zalicza się: pałace młodzieży, młodzieżowe domy kultury, międzyszkolne ośrodki sportowe, ośrodki politechniczne, ogniska pracy pozaszkolnej, ogrody jordanowskie, pozaszkolne placówki specjalistyczne, biblioteki i czytelnie, a także świetlice. To samo rozporządzenie określa również, jakie zadania są realizowane przez te placówki (edukacyjne, wychowawcze, kulturalne, profilaktyczne, opiekuńcze, prozdrowotne, sportowe i rekreacyjne).

Institucje edukacji równoległej są doskonałą alternatywą dla dzieci, które chcą spożytkować swój czas wolny w taki sposób, który przyczyni się do rozwijania ich zainteresowań, zdolności i umiejętności. Właściwie dobrane zajęcia pozaszkolne nie tylko rozwijają i wspomagają pracę szkoły i rodziny, ale przede wszystkim dają dzieciom ogromną radość.

Z kolei rodzina stanowi podstawowe środowisko życia i wychowania młodego człowieka. Do jej podstawowych dziedzin planowego od-

⁹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 marca 2005 r. w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek publicznych, warunków pobytu dzieci i młodzieży w tych placówkach oraz wysokości i zasad odpłatności wnoszonej przez rodziców za pobyt ich dzieci w tych placówkach, http://bip.men.gov.pl/men_bip/akty_pr_1997-2006/rozp_367.php?wrapper=test, 1 (dostęp: 05.01.2015).

działywania można zaliczyć troskę o prawidłowy rozwój fizyczny i intelektualny dziecka, jego sprawność i zdrowie. Zadaniem rodziny jest również zaspokajanie potrzeb emocjonalnych dziecka, przy równoczesnym wzbogacaniu jego życia uczuciowego, rozwijaniu w nim dyspozycji pozytywne i przełamywaniu dyspozycji negatywnych. Istotną rolę odgrywa wdrażanie w kulturę własnego społeczeństwa, grupy społecznej, z którą jest najściślej związane, w kulturę ogólnoludzką, jak i rozbudzanie zainteresowań i potrzeb kulturalnych dziecka. Rola rodziców w życiu dziecka jest nadrzędna, ponieważ to oni są pierwszymi jego nauczycielami i stają się wzorami postępowania.

Od warunków stworzonych przez rodzinę, przekazywanych systemów wartości i nawyków, zależy czy czas wolny będzie poświęcany wypoczynkowi, rozwojowi osobowości, rozrywce, czy stanie się czasem bezwartościowym dla rozwoju. Dziecko w wieku wczesnoszkolnym jest jeszcze mało samodzielne, więc zakres czasu wolnego, a zwłaszcza sposób jego spędzania, w dużej mierze uzależniony jest od tego, co rodzice zaproponują. Możliwości gospodarowania czasem wolnym w rodzinie można uzależnić od kilku czynników m.in.: od poziomu wykształcenia rodziców, warunków materialnych rodziny, wysokości zarobków, standardów wyposażenia mieszkania, ilości czasu wolnego rodziców, wpojonych wzorów spędzania tego czasu w poprzednich pokoleniach. Współcześnie w rodzinach można zaobserwować dominację indywidualnych zamiast wspólnych form wypoczyniania oraz swoistego rodzaju osamotnienia w sferze czasu wolnego. Fakt ten spowodowany jest postępowaniem technologicznym, wzrastającym korzystaniem z mass- i multimediów. Kontakt dziecka z Internetem czy telewizją zaczyna się od wczesnych lat i ma charakter permanentny. Z badań wynika, że dwu- i trzylatki oglądają programy telewizyjne średnio od 45 minut do 1 godziny, a dzieci w wieku od 5 do 14 lat poświęcają mediom 3–4 godziny dziennie¹⁰. Współczesną tradycją staje się spędzanie wieczorów i świąt przed ekranem telewizora czy komputera. Tego typu postawy i zachowania prowadzą w konsekwencji do zamknięcia międzypokoleniowego przekazu kulturowego oraz do zaniku więzi wewnątrzrodzinnej. Rodzice, jako prawni opiekunowie, ponoszą odpowiedzialność za rozwój dziecka, a także za sposób spędzania przez nie czasu wolnego.

Podstawy metodologiczne badań własnych

Istotną rolę w organizacji czasu wolnego odgrywają rodzice i nauczyciele. Celem przeprowadzonych badań było określenie, możliwe jak

¹⁰ J. Izdebska, *Współczesna rodzina wobec eksplozji mediów elektronicznych – wyzwaniem dla edukacji medialnej*, „Edukacja” (2009)3, s. 28.

najszerzej, roli nauczycieli i rodziców w organizacji czasu wolnego dzieci wczesnoszkolnych.

Mając na uwadze udział środowiska rodzinnego i szkolnego w planowaniu czasu wolnego ucznia, przeprowadzono badania, których główny problem zawierał się w pytaniu: Jaką rolę odgrywają nauczyciele i rodzice w organizacji czasu wolnego uczniów wczesnoszkolnych?

Materiał badawczy został zebrany za pomocą metody sondażu diagnostycznego. Wykorzystano dwie techniki: ankietę oraz wywiad. Ankieta skierowana została do 30 rodziców uczniów klas I–III. Celem jej przeprowadzenia było uzyskanie informacji dotyczących roli, jaką odgrywają rodzice w organizacji czasu wolnego uczniów klas I–III. Dodatkowo w badaniach posłużono się wywiadem standaryzowanym skierowanym do 10 nauczycieli w celu poszerzenia zakresu danych. Celem przeprowadzonego wywiadu było poznanie działań nauczycieli w zakresie organizacji czasu wolnego dzieci wczesnoszkolnych.

Narzędziem wykorzystanym w prezentowanych badaniach był kwestionariusz ankiety oraz kwestionariusz wywiadu standaryzowanego. W kwestionariuszu ankiety, skierowanym do rodziców uczniów klas I–III, umieszczono pytania zamknięte w celu otrzymania precyzyjnych danych dotyczących m.in. czasu, jaki dzieci spędzają w szkole, czasu przeznaczanego na odrabianie zadań domowych, czasu wolnego i jego organizacji. Posłużono się również pytaniami otwartymi, aby poznać, z jakich zajęć dodatkowych korzystają dzieci w wieku wczesnoszkolnym, jakie są oczekiwania rodziców odnośnie kółek zainteresowań organizowanych na terenie szkoły, jakie rodzaje programów telewizyjnych oglądają uczniowie, a przede wszystkim, co robią w wolnym czasie. Zastosowano kafeterię zamkniętą, półotwartą i koniunktywną, aby stworzyć ankietowanym optymalne możliwości odpowiedzi na skonstruowane pytania.

Do przeprowadzenia badań wybrano jedną z podkrakowskich szkół podstawowych. Do klas I–III w roku szkolnym 2011/2012 uczęszczało 39 uczniów. W klasach tych znajdują się również rodzeństwa, także bliźniacze. Liczba uczniów w tych klasach prezentuje się następująco: klasa I – 16 uczniów, klasa II – 7 uczniów, klasa III 16 – uczniów.

Analiza badań i wnioski

Dzieci w wieku wczesnoszkolnym zazwyczaj są ciekawe świata, chcą rozwijać swoje zainteresowania i poznawać to, co nieznanne. Ponadto mają dużą potrzebę ruchu i wyrażania własnych emocji. Poniższa tabela 1 prezentuje ilość czasu wolnego dzieci w wieku wczesnoszkolnym.

Tabela 1. Ilość czasu wolnego dzieci w wieku wczesnoszkolnym.

1 h		1–2 h		2–4 h		Więcej niż 4 h		Ogółem	
n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
0	0	2	6,66	8	26,66	20	66,66	30	100

Źródło: opracowanie własne

Badania wykazują, że większość dzieci – aż 20, co stanowi 66,66% wszystkich badanych – posiada więcej niż cztery godziny wolnego czasu dziennie. Od dwóch do czterech godzin dziennie deklaruje 8 ankietowanych (26,66%). Najmniej, bo tylko dwójka dzieci, twierdzi, iż ilość wolnego czasu w ich przypadku waha się między jedną a dwiema godzinami. Żadne z dzieci nie zadeklarowało, iż ma mniej niż godzinę czasu wolnego.

Dzieci w wieku wczesnoszkolnym dość często potrzebują pomocy w zakresie organizacji czasu wolnego. Poniżej (tabela 2) przedstawione zostały osoby bądź instytucje organizujące czas wolny uczniom klas I–III.

Tabela 2. Osoby organizujące czas wolny dziecka w klasach I–III.

Samo		Rodzice		Szkoła		Inne	
n	%	n	%	n	%	n	%
23	76,66	24	80	0	0	3	10

Źródło: opracowanie własne

Z przeprowadzonych badań wynika, iż czas wolny najczęściej organizują dziecku rodzice – tak odpowiedziało 24 ankietowanych, czyli 80%. Nieco mniej, gdyż 23 osoby, co stanowi 76,66%, twierdzi, iż dziecko samo organizuje sobie czas wolny. Wśród odpowiedzi pojawiły się też: dziadkowie, rodzeństwo i koledzy – takiej odpowiedzi udzieliło po jednym z respondentów, co stanowi 3,33%. Nikt nie wskazał szkoły jako organizatora czasu wolnego dzieci w wieku wczesnoszkolnym.

Różnorodność propozycji spędzania czasu wolnego jest jednocześnie wygodą i dylematem. Poniższa tabela 3 prezentuje najczęstsze formy spędzania czasu, a tabela 4 formy najmniej preferowane przez dzieci w wieku wczesnoszkolnym.

Tabela 3. Najczęstsze formy spędzania czasu wolnego przez dzieci w wieku wczesnoszkolnym.

Rodzaj czynności	n	%
spędzanie czasu z rodziną	30	100
zabawa z kolegami	26	86,66
sport	22	73,33
oglądanie telewizji	21	70
korzystanie z komputera	16	53,33
słuchanie muzyki	14	46,66
rysowanie, malowanie	11	36,66
czytanie książek	8	26,66

Źródło: opracowanie własne

Z powyższych danych wynika, że dzieci spędzają wolny czas z rodzicami – odpowiedziało tak 100% badanych. 26 respondentów (86,66%) uważa, że dzieci w wieku wczesnoszkolnym bawią się z kolegami. Na uprawianie sportu wskazało 22 badanych (73,33%), a na oglądanie telewizji 21 (70%). Niewiele ponad połowa respondentów – 16, co stanowi 53,33% – jako najczęstszą formę spędzania czasu wolnego przez dzieci w klasach I–III wskazuje korzystanie z komputera. Prawie połowa badanych uznała, że dzieci słuchają muzyki – 14 (46,66%), rysują bądź malują – 11 (36,66%). Najmniej badanych – 8, co stanowi 26,66% – wskazało czytanie książek jako formę spędzania czasu wolnego.

Tabela 4. Najmniej preferowane formy spędzania czasu wolnego przez dzieci w wieku wczesnoszkolnym.

Rodzaj czynności	n	%
kolekcjonerstwo	14	46,66
uczenie się języków obcych	10	33,33
kino, muzeum, teatr	6	20
rysowanie, malowanie	6	20
wycieczki	3	10

Źródło: opracowanie własne

Z powyższych danych wynika, że najmniej preferowanymi formami spędzania czasu wolnego przez dzieci w wieku wczesnoszkolnym jest kolekcjonerstwo – takiej odpowiedzi udzieliło 14 (46,66%) badanych. 10 respondentów (33,33%) uznało, że jest to uczenie się języków obcych. 6 badanych (20%) wskazało, że najrzadziej spotykaną formą spędzania czasu wolnego dzieci w klasach I–III jest kino, teatr, muzea oraz rysowanie i malowanie. Tylko 3 ankietowanych (10%) wskazało wycieczki jako najmniej preferowaną formę spędzania czasu wolnego.

W większości szkół organizowane są zajęcia dodatkowe, na które uczęszczają uczniowie już od I klasy szkoły podstawowej. Zajęcia te najczęściej prowadzą nauczyciele zatrudnieni w danej placówce i są nieodpłatne. Poniższa tabela 5 obrazuje, jaka część dzieci korzysta z zajęć dodatkowych.

Tabela 5. Korzystanie z zajęć dodatkowych.

Korzysta		Nie korzysta		Ogółem	
n	%	n	%	n	%
18	60	12	40	30	100

Źródło: opracowanie własne

Jak wynika z danych, 18 uczniów, co stanowi 60% badanych, korzysta z zajęć dodatkowych, a 12 (40%) nie korzysta.

Rodzina jako pierwsze i podstawowe środowisko, w którym dorasta i rozwija się dziecko jest niejako wyznacznikiem sposobów spędzania czasu wolnego. Dziecko czerpie wzorce od rodziców, co dotyczy również form odpoczynku.

Tabela 6. Sposób spędzania czasu wolnego w rodzinie.

Sposób spędzania czasu	n	%
wspólna zabawa	20	66,66%
wyjazdy, np. kino	18	60%
uprawianie sportów	17	56,66%
odrabianie lekcji	14	46,66%
spacery	13	43,33%
porządki	12	40%
wspólne oglądanie bajek, filmów	12	40%
gry planszowe	11	36,66%
czytanie bajek	5	16,66%

Źródło: opracowanie własne

Z analizy zebranego materiału (tabela 6) wynika, że najczęściej, bo 20 respondentów (66,66%), preferuje wspólne zabawy z dziećmi w czasie wolnym. Na wyjazdy rodzinne czas wolny przeznaczają 18 ankietowanych (60%), a na wspólne uprawianie sportów 17 (56,66%). 14 badanych (46,66%) deklaruje odrabianie zadań z dziećmi w czasie weekendu, a 13 (43,33%) wspólne spacerowanie. Przeprowadzone badania wskazują, że 12 respondentów (40%) w czasie wolnym robi porządki i wspólnie z dziećmi ogląda bajki czy filmy. 11 spośród badanych, co stanowi 36,66%, stwierdza, że w wolnym czasie gra z dziećmi w gry planszowe. Najmniej ankietowanych, bo tylko 5 (16,66%) czyta z dziećmi bajki.

W celu poszerzenia zakresu informacji na temat organizacji i spędzania czasu wolnego przez uczniów w młodszym wieku szkolnym przeprowadzono wywiad z nauczycielami. Poniższa tabela 7 prezentuje dane dotyczące działań podejmowanych przez nauczycieli w celu zachęcenia uczniów do efektywnego spędzania czasu wolnego.

Tabela 7. Działania podejmowane przez nauczycieli w celu zachęcenia uczniów do efektywnego spędzania czasu wolnego.

Rodzaj działania	n	%
rozmowa	4	40
proponowanie zajęć dodatkowych	4	40
dzielenie się swoim doświadczeniem, pasjami	2	20
organizowanie zajęć dodatkowych	2	20
zakup sprzętu	1	10
informowanie o działaniach na terenie gminy	1	10

Źródło: opracowanie własne

Z analizy zebranego materiału wynika, że najczęściej, bo 4 respondentów (40%), zachęca uczniów do efektywnego spędzania czasu wolnego przez rozmowę i proponowanie dodatkowych zajęć. 2 badanych (20%) deklaruje, iż osobiście angażuje się w organizację tych zajęć, a także dzieli się swoimi doświadczeniami i pasjami. Najmniej badanych, bo tylko 1, co stanowi 10%, wskazało, że metodą zachęcania uczniów do kreatywnego wykorzystywania czasu wolnego jest zakup sprzętu i materiałów naukowych oraz informowanie o działaniach na terenie gminy.

Tabela 8. Rodzaj działań prowadzonych przez nauczycieli w celu zachęcenia uczniów do pogłębiania wiedzy z nauczanego przedmiotu i kreatywnego spędzania czasu wolnego.

Rodzaj działania	n	%
proponowanie literatury, filmów programów telewizyjnych	4	40
rozmowa	2	20
podawanie stron www	2	20
informowanie o imprezach na terenie gminy	2	20
dotatkowe zadania, ćwiczenia	1	10
dotatkowe oceny z przedmiotu/ punkty z aktywności	1	10
zachęcanie do działań społecznych	1	10

Źródło: opracowanie własne

Z powyższych danych wynika, że najwięcej nauczycieli, bo 4, co stanowi 40%, jako formę zachęcenia do pogłębiania wiedzy z nauczanego przez siebie przedmiotu proponuje dodatkową literaturę oraz filmy telewizyjne. Informowanie o konkursach i podawanie stron www stosuje 2 badanych (20%). Najmniej, bo 1 respondent (10%), jako źródło pogłębiania wiedzy z przedmiotu wskazuje dodatkowe zadania, ćwiczenia, a także dodatkowe oceny z przedmiotu i punkty z aktywności oraz zachęcanie do działań społecznych.

Podsumowanie wyników badań

Rozpoczynając rozważania na temat roli nauczycieli i rodziców w organizacji czasu dzieci w wieku wczesnoszkolnym, potrzebna jest analiza czynników wpływających na ilość tego czasu. Uwarunkowany jest on przede wszystkim od czasu spędzanego w szkole, zadań domowych i nauki oraz od prac domowych. Z przeprowadzonych badań wynika, że dzieci

w wieku wczesnoszkolnym mają każdego dnia średnio około 4 godzin czasu wolnego. Ponad 66% respondentów przyznało, że uczniowie klas I–III mają więcej niż 4 godziny czasu wolnego. Prawie 27% dzieci ma od 2 do 4 godzin czasu wolnego w ciągu dnia. A tylko niespełna 7% ma mniej niż 2 godziny.

Czas wolny od obowiązków szkolnych jest planowany przez rodziców i dziecko. Rzadziej organizacją tego czasu zajmują się dziadkowie, rodzeństwo czy rówieśnicy. 90% ankietowanych stwierdziło, że najczęściej dzieci spędzają czas z rodziną. Prawie 67% badanych twierdzi, że młodsze dzieci spędzają czas z rówieśnikami, a niekiedy dzieci same organizują swój czas wolny.

Do najczęściej spotykanych form spędzania czasu wolnego przez dzieci w wieku wczesnoszkolnym należy zabawa z kolegami, a także uprawianie sportów. Wśród nich największą popularnością cieszą się: jazda na rowerze (86,66%), pływanie (60%) oraz piłka nożna (53,33%). Około 30% ankietowanych dostrzeża, iż dzieci w młodszym wieku najchętniej uprawiają różnego rodzaju sport: jazda na łyżwach i rolkach oraz taniec. Do mniej popularnych sportów należą: tenis stołowy, sztuki walki, jazda na hulajnodze, bieganie, boks i siatkówka.

Dzieci w klasach I–III preferują spędzanie czasu wolnego zarówno aktywnie: na uprawianiu sportów i przebywaniu z rodziną i rówieśnikami, jak i biernie: oglądając telewizję czy korzystając z komputera. Sposoby spędzania czasu wolnego w dużej mierze zależą od pomysłowości i sposobu życia rodziców. Prawie 70% badanych deklaruje, że dzieci w czasie wolnym oglądają telewizję. Według ankietowanych 40% tych dzieci przeznaczają na oglądanie telewizji od 1 do 2 godzin dziennie. Około 43,33% twierdzi, że dzieci oglądają telewizję do 1 godziny dziennie. Niepokojący jest fakt, że ponad 16% badanych stwierdziło, że na bierny odpoczynek przed ekranem telewizora dzieci w wieku wczesnoszkolnym przeznaczają ponad 2 godziny dziennie. Przede wszystkim zainteresowaniem dzieci cieszą się bajki – tak odpowiedziało 70% badanych.

Analizując dane z badań można dostrzec, że ponad 50% dzieci w wolnym czasie korzysta z komputera. Dzieci w wieku wczesnoszkolnym chętnie słuchają muzyki, rysują bądź malują oraz czytają książki. Do najmniej preferowanych form spędzania czasu wolnego niewątpliwie należy kolekcjonerstwo. Do tej grupy niestety można również zaliczyć uczenie się języków obcych, kino, muzea i teatr. Także rysowanie bądź malowanie obecnie nie należy do powszechnie lubianych czynności wykonywanych przez dzieci w czasie wolnym.

Z badań wynika, że w czasie wolnym rodzice najczęściej preferują zabawę z dziećmi. Takiej odpowiedzi udzieliło 66,66% ankietowanych.

Nieco mniej, bo 60%, uznało, że są to wspólne wycieczki czy wyjazdy do kina. Ponad 56% badanych przyznaje, że dzieci wraz z rodzicami uprawiają różnego rodzaju sporty i spacerują.

Ankietowani stwierdzili, że 60% dzieci w klasach I–III korzysta z zajęć dodatkowych. Jak wynika z badań 40% nauczycieli rozmawia z dziećmi o różnych formach spędzania czasu wolnego, a także proponuje zajęcia dodatkowe. 20% nauczycieli przyznaje, iż dzieli się swoim doświadczeniem przeżywania czasu wolnego od pracy zawodowej i obowiązków. Także 20% nauczycieli stara się organizować na terenie szkoły zajęcia dodatkowe. Innymi działaniami prowadzonymi przez pedagogów jest informowanie dzieci o organizowanych imprezach na terenie gminy oraz zakup sprzętów i pomocy naukowych.

Aby zachęcić uczniów do pogłębiania wiedzy z nauczanego przez nich przedmiotu 40% nauczycieli proponuje dzieciom dodatkową literaturę, filmy czy programy telewizyjne. 20% nauczycieli stara się przekonać uczniów przez rozmowę i podawanie stron internetowych oraz informowanie o warsztatach czy konkursach. Dodatkowe zadania i ćwiczenia oraz oceny stosuje 10% badanych nauczycieli. Także 10% z nich stara się zachęcić uczniów do działań o charakterze społecznym typu wolontariat.

Zakończenie i wnioski dla praktyki edukacyjnej

Uczniowie klas I–III posiadają zróżnicowaną ilość czasu wolnego, co jest uzależnione od kilku czynników m.in. ilości godzin spędzonych w szkole, czasu poświęconego na odrabianie zadań domowych i naukę, a także obowiązki domowe. Badania wykazały, iż dzieci najczęściej spędzają czas z rodzicami, rodzeństwem, a także z rówieśnikami. Do najczęstszych aktywności dzieci wczesnoszkolnych należą: zabawa, uprawianie sportu, oglądanie telewizji i korzystanie z komputera. Mniej popularne zajęcia, którym dzieci oddają się w czasie wolnym to: czytanie książek, rysowanie i malowanie.

Rola nauczycieli w organizowaniu czasu wolnego dzieci w klasach I–III jest znacząca. Swoim przykładem i doświadczeniem często zachęcają uczniów do szukania nowych form spędzania czasu wolnego. Najczęściej rozmawiając z uczniami o możliwościach wykorzystania swojego potencjału, dzieli się swoim doświadczeniem, pasjami i hobby. Aby wzmocnić zainteresowanie poszczególnymi dziedzinami nauki proponują dodatkową literaturę, filmy, programy naukowe i strony internetowe, co ma na celu rozbudzenie naturalnej potrzeby poznawania świata. Wielu nauczycieli w kreatywny sposób zagospodarowuje czas wolny uczniów, prowadząc zajęcia dodatkowe w ramach szkolnych aktywności. Aktywny nauczyciel może zachęcić dzieci do twórczego i efektywnego wykorzystywania cza-

su wolnego nie tylko w celu zagospodarowania chwil poza zajęciami szkolnymi, ale zwracając uwagę na rozwój intelektualny, emocjonalny, fizyczny i poznawczy ucznia.

Rola rodziców w organizacji czasu wolnego jest nadrzędna, gdyż to oni są pierwszymi nauczycielami dla swoich dzieci. Z rodziny dziecko wynosi wartości, zasady, kulturę osobistą, a także preferowane formy odpoczynku. Rodzice mają decydujący głos w organizowaniu czasu wolnego od zajęć szkolnych dzieci wczesnoszkolnych. To oni wybierają zajęcia dodatkowe dla swoich dzieci, kierując się ich rozwojem, zainteresowaniami i możliwościami. Niejednokrotnie dzieci przejmują zainteresowania rodziców (np. sportowe). Wspólne uprawianie sportu nie tylko przyczynia się do rozwoju fizycznego dziecka, ale także zacieśnia więzy rodzinne.

Pomimo wielu obowiązków zawodowych i rodzinnych, rodzice powinni określoną część czasu wolnego spędzać z dziećmi, przekazując im dobre wzorce. Ważnym jest, aby uwrażliwiać rodziców na kontrolowanie i rozsądne określanie czasu, jaki dziecko spędza przed komputerem, tabletem, telewizorem czy korzystając z Internetu w telefonie komórkowym. Należy pokazywać rodzicom alternatywne formy spędzania czasu wolnego, takie jak uprawianie sportu, wspólne wycieczki czy zabawę.

Nauczyciele powinni podejmować działania mające na celu zdiagnozowanie zdolności i zainteresowań poszczególnych uczniów, aby właściwie proponować stosowne formy spędzania czasu wolnego. Dobrze byłoby zatem, aby nauczyciele doskonalili swój warsztat pracy i uzyskiwali odpowiednią wiedzę tak, aby mogli sprostać wymaganiom współczesnych czasów. Istotne w tej kwestii jest zdobycie kompetencji w zakresie nowych technologii, a także wiedzy dotyczącej zagrożeń z tym związanych.

Bibliografia

Izdebska J., *Współczesna rodzina wobec eksplozji mediów elektronicznych – wyzwaniem dla edukacji medialnej*, „Edukacja” (2009)3.

Jodłowska B. (red.), *Dziecko w kręgu wychowania*, Impuls, Kraków 2002.

Karczevska J., *Czas wolny i bezpieczeństwo dziecka*, „Nauczanie Początkowe” (2008/2009)1.

Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ z dnia 20 listopada 1989 roku, http://www.unicef.org/magic/resources/CRC_polish_language_version.pdf, (dostęp: 05.01.2015).

Matyjas B., *Czas wolny*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, Wyd. Akademickie „Żak”, Warszawa 2003.

Orłowska M., *Prawo do lenistwa współczesnego człowieka – wybór czy przymus*, „Auxilium Sociale” (2004)2.

Pięta J., *Pedagogika czasu wolnego*, Zakład Wydawniczy DrukTur, Warszawa 2008.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 marca 2005 r. w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek publicznych, warunków pobytu dzieci i młodzieży w tych placówkach oraz wysokości i zasad odpłatności wnoszonej przez rodziców za pobyt ich dzieci w tych placówkach, http://bip.men.gov.pl/men_bip/akty_pr_1997-2006/rozp_367.php?wrapper=test, (dostęp: 05.01.2015).

Streszczenie

Żyjemy w czasach nastawionych na szybkie tempo życia oraz wzmożone dążenie do wyznaczonych celów zawodowych i osobistych. Dobra organizacja czasu to umiejętność niezwykle ceniona przez pracodawców, współpracowników, rodzinę, całe społeczeństwo, a przede wszystkim przez nas samych. Mądre gospodarowanie czasem jest ważne nie tylko w dorosłym życiu, ale także w dzieciństwie. Bowiem już wtedy dziecko uczy się tego, że jego życie składa się nie tylko z obowiązków i zadań do wypełnienia, ale także z czasu na odpoczynek i regenerację sił. W momencie, kiedy dziecko przechodzi z etapu przedszkolnego do szkolnego, ulega zmianie codzienny rytm jego dnia i musi przyzwyczaić się do sytuacji, w której obok zabawy pojawia się obowiązek nauki. Dziecko powinno mieć określoną ilość czasu wolnego, gdyż wiek wczesnoszkolny jest bardzo aktywnym etapem w życiu młodego człowieka. Ważne jest, aby najmłodsze pokolenie uzyskało pomoc w doborze czynności, którymi chce wypełnić swój czas wolny. Zadaniem najbliższego otoczenia, rodziców i nauczycieli, jest stworzenie dziecku warunków do tego, by mogło się rozwijać poprzez aktywne spędzanie wolnego czasu w zgodzie ze swoimi zainteresowaniami i preferencjami.

Niewątpliwie nabycie właściwych nawyków spędzania czasu wolnego w dzieciństwie owocuje również w późniejszym wieku szkolnym. Nauczyciele wspierają rodziców w wychowywaniu młodszych dzieci do kreatywnego spędzania wolnego czasu. Posługując się wiedzą z zakresu pedagogiki, psychologii i innych dziedzin naukowych w sposób profesjonalny starają się odkrywać i rozbudzać naturalne predyspozycje, umiejętności i talenty uczniów. Ich zadaniem jest także właściwe ukierunkowywanie dzieci, tak aby rozwijały swoje zdolności i nabywały nowe kompetencje.

Słowa kluczowe: czas wolny, dziecko w wieku wczesnoszkolnym, rodzice, nauczyciele, szkoła, organizacja i zarządzanie czasem.

The Role of Teachers and Parents in Organization of Free Time Activities for Students of Early School Age

Summary

We live in a time focused on the fast pace of life and an increased desire to set professional and personal goals. Good time management is a skill highly valued by employers, co-workers, family, and society, above all by ourselves. Wise time management is important not only in adulthood but also in childhood, because then the child learns that his life consists not only of the duties and tasks to do but also the time for rest and recuperation. At the time when the child moves from kindergarten to school stage daily rhythm is changed and the child has to get used to the situation where besides play and entertainment compulsory education appears. The child should have a certain amount of free time since the time of early school age is a very active stage in the life of a young man. It is important that the youngest generation were assisted in the selection of activities, which wants to fill free time. The task of the vicinity, parents and teachers, is to create the conditions for the child that could develop himself through active leisure activities in accordance with his interests and preferences.

Undoubtedly, the acquisition of appropriate leisure habits in childhood results in the school at a later age. Teachers encourage parents in the upbringing of the younger children to creative leisure. Using the knowledge of pedagogy, psychology and other scientific fields in a professional manner try to explore and stimulate natural predisposition, skills and talents of students. Their task is also appropriate targeting of children in order to develop their skills and gain new qualifications.

Keywords: leisure, child at early school age, parents, teachers, school, organization and time management.

Adres do korespondencji:

Mgr Anna Kowalczyk

Nauczyciel wychowania przedszkolnego,

absolwentka Akademii Ignatianum w Krakowie

e-mail: anna-k-k@wp.pl